

Σ Ε Ι Ρ Α Σ
ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗΣ
ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΕΩΜΕΤΡΙΑΣ.

ΥΠΟ

Α. Μ. ΛΕΓΕΝΔΡΟΥ.

ΜΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ,
ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΘΝΑΙΟΥ κ. τ. λ.

Μεταφρασθέντα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ἐκ τῆς δωδεκάτης
αὐτῶν ἐκδόσεως, ὑπὸ τοῦ

ΔΟΚΤΟΡΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΑΝΔΗΝΟΥ,
ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ.

Εφόρου τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, Δεκάνου τῆς Φιλοσοφικῆς
Σχολῆς, καὶ Προφῆσσορος τῆς Ὑψηλοτέρας
Μαθηματικῆς.

Κ Ε Ρ Κ Υ Ρ Α Ι.

1829.

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Εικόνα 1.

Σειρά Στοιχειώδους Μαθηματικής. Αποτερείται από τέσσερις τόμους που εκδόθηκαν την τριετία 1828-1830, ο πρώτος στη Βιέννη και οι υπόλοιποι στην Κέρκυρα, και φέρουν τίτλους κατά σειρά: Στοιχεία Αριθμητικής, Στοιχεία Γεωμετρίας, Ανάδυσις Γεωμετρική, Πραγματεία Τριγωνομετρίας. Πρόκειται για έργα μεγάλων μαθηματικών που μετέφρασε ο Ιωάννης Καραντηνός από τα γαλλικά και που τμήματά τους χρησιμοποιήθηκαν για τις ανάγκες των Δευτερευόντων Σχολείων. Η Σειρά, εκτός από τη χρήση της από τα σχολεία του Ιονίου Κράτους, συνέβαλε στη διδασκαλία των Μαθηματικών και στο νεοσύστατο νεοελληνικό κράτος (Ελληνική Πολιτεία): με απόφαση του Κυβερνήτη του αγοράζονται εκατοντάδες αντίτυπα της Γεωμετρίας και της Τριγωνομετρίας (από τον Μάιο του 1828 μέχρι τον Αύγουστο του 1830).

Μαθήματα Θετικών Επιστημών στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στα Ιόνια Νησιά από το 1800 έως το τέλος του 1865

Σπύρος Γ. Κάντας

Το άρθρο αυτό υπερβαίνει τον τίτλο του σε δύο σημεία. Κατά πρώτο ασχολείται και με εκπαιδευτικές δομές που τυπικά δεν εντάσσονται σε κάποια εκπαιδευτική βαθμίδα, αλλά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των διδασκομένων μαθημάτων ή/και ο σκοπός τους, κατά τη γνώμη του συντάκτη, τις κατατάσσουν στη δεύτερη βαθμίδα (με κριτήρια ειλημμένα από τα εκπαιδευτικά συστήματα τριών βαθμίδων). Η δεύτερη υπέρβαση γίνεται για να περιληφθούν κάποιες δραστηριότητες που προώθησαν τις θετικές επιστήμες σε μη σχολικό (με τη στενή έννοια του όρου) περιβάλλον και οι οποίες δραστηριότητες δεν μπορούν να καταταγούν ποιοτικά σε επίπεδο ανώτατης εκπαίδευσης.

Οι απαρχές της δημόσιας δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στα νησιά του Ιονίου εντοπίζονται στα χρόνια της *Επτανήσου Ποδηπείας* (1800-1807). Τότε θεομοθετήθηκε εκπαιδευτικό σύστημα δύο βαθμίδων με αρχική πρόβλεψη σύστασης 40 δημόσιων σχολείων στοιχειώδους υποχρεωτικής εκπαίδευσης, κατανεμημένων στις πόλεις και στα χωριά όλων των νησιών, και ενός Γυμνασίου στην Κέρκυρα. Ο παραπάνω σχεδιασμός δεν υλοποιήθηκε.

Ακολούθησαν νέες αποφάσεις (1805 και 1806) που προέβλεπαν ίδρυση δημοσίων σχολείων μέσης εκπαίδευσης σε όλα τα νησιά, τα οποία ονομάστηκαν *Προκαταρκτικά* (τα σχολεία της στοιχειώδους εκπαίδευσης ονομάστηκαν *Ενοριακά*). Αυτός ο σχεδιασμός προχώρησε περισσότερο και είναι γνωστό ότι στο Προκαταρκτικό της Λευκάδας ο Ιωάννης Wassan δίδαξε Αριθμητική, Άλγεβρα και Γεωμετρία (Αύγουστος 1806 / Φεβρουάριος 1809) και για κάποιο διάστημα ο ίδιος δίδασκε και Φυσική Γε-

ωγραφία. Όμως, τα σημαντικότερα σχολεία που ιδρύθηκαν την εποχή της *Επτανήσου Ποδηπείας* και εντάσσονται για τυπικούς ή ουσιαστικούς (ποιοτικά χαρακτηριστικά) λόγους εντός των ορίων του άρθρου είναι οι Σχολές της Κέρκυρας και της Ζακύνθου, οι οποίες είχαν αξιοσημείωτη διάρκεια λειτουργίας και για τις οποίες γίνεται αναφορά αμέσως παρακάτω.

Σχολή Τενέδου (Κέρκυρα). Το σχολείο της Κέρκυρας ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1805 και εγκαινιάστηκε τον Νοέμβριο του ίδιου έτους. Στεγάστηκε στην καθολική μονή της Τενέδου και σκοπός του ήταν η εκπαίδευση των νέων υπαλλήλων του κράτους και των στρατιωτικών και επιπλέον των κληρικών της νήσου Κέρκυρας. Υπολειτούργησε το σχολικό έτος 1805-1806 και το επόμενο σχολικό έτος λειτούργησε κανονικά. Η Σχολή της Τενέδου (αυτή η ονομασία επικράτησε) ξεκίνησε τη λειτουργία της με τέσσερα τμήματα: *Εδδηνική Γλώσσα* (για αρχάριους και προχωρημένους), *Φιλολογία*, *Επιστήμες* (Αριθμητική, Γεωμετρία, Ανάλυση), *Φιλοσοφία* (Λογική, Μεταφυσική). Είναι φανερό ότι δεν μπορεί να ενταχθεί στον σχεδιασμό των 40 πρωτοβάθμιων σχολείων και του ενός Γυμνασίου. Κατά τη γνώμη μας αυτό το μοναχικό σχολείο, λαμβάνοντας υπόψη τα κατά καιρούς διδαχθέντα μαθήματα και με κριτήρια ειλημμένα από τα μεταγενέστερα εκπαιδευτικά συστήματα τριών βαθμίδων, κατατάσσεται στη δεύτερη βαθμίδα με τάση προς την τρίτη. Τον πρώτο χρόνο στη Σχολή δίδαξε *Επιστήμες* ο Ρώσος Cezar Pellegrin (Καίσαρ Πελεγκρίνς). Σημειώνεται ότι για τις ανάγκες της προγραμματιζόμενης εκπαίδευσης στην Επτανήσο Πολιτεία η οικογένεια Ζωσιμά απέστειλε εκατο-

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ,

Τ Π Ο

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΥΝΤΟΥΡΗ,

Καθηγητοῦ τῶν Μαθηματικῶν.

Εγκριθέντα

ΠΑΡΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

εἰς χρῆσιν

ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.

ΚΕΡΚΥΡΑΙ,

Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τῆς Κυβερτήσεως.

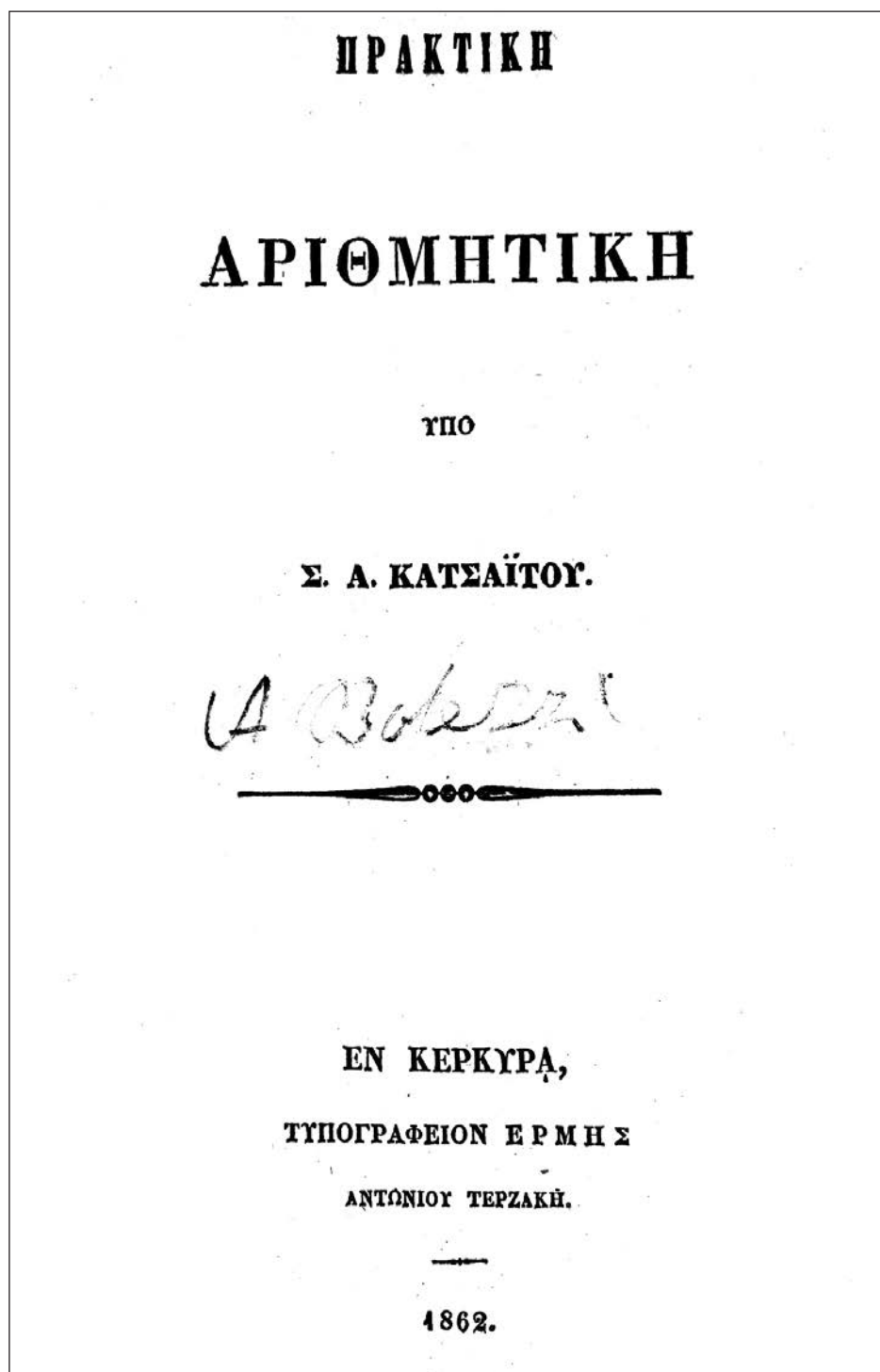
ντάδες τόμους βιβλίων από τη Ρωσία και την Ιταλία, μεταξύ αυτών και 34 αντίτυπα των *Μαθηματικῶν* του Νικηφόρου Θεοτόκη. Οι *Γάλλοι Αυτοκρατορικοί* (διάδοχη κατάσταση της Επτανήσου Πολιτείας) ονόμασαν το σχολείο *Αυτοκρατορικό Γυμνάσιο* και εμπλούτισαν το πρόγραμμά του. Το 1812 διδάξε *Μαθηματικά* ο Νικόλαος Μαυρομάτης, ενώ εμφανίζεται και ο Ιωάννης Καραντινός (ή Καρανδηνός) ως διδάσκαλος *Μηχανικής* και υποδιδάσκαλος *Μαθηματικῶν*, ο οποίος διδάσκει το σύστημα του Lacroix, του Laplace και άλλων νεότερων Γάλλων. Το ίδιο έτος ο ιατροδιδάκτωρ Λάζαρος Μόρδος διδάσκει *μειντική* και παράλληλα παραδίδουν σειρά μαθημάτων παράγοντες του γαλλικού στρατού: Charles Dupin (μηχανικός και μαθηματικός), Gassigli (Ιταλός μαθηματικός), Augoyat (φυσικομαθηματικός), Γεωργιάδης (ιατρός). Τον Ιούλιο του 1818 συναντάμε στο δυναμικό της τον Ιωάννη Καραντινό (διδάσκει *Μαθηματικά*) και τον καθηγητή Γεράσιμο Πιτζαμάνο (*Ποιητική Αρχιτεκτονική*). Η Σχολή λειτούργησε μέχρι το 1824.

Δημόσια Σχολή Ζακύνθου. Το σχολείο της Ζακύνθου, γνωστό ως Δημόσια Σχολή Ζακύνθου, πρωτολειτούργησε τον Μάιο του 1806. Σ' αυτή διδάξε *Μαθηματικά* (Αριθμητική και Γεωμετρία) ο Παύλος Μερκάτης και (μάλλον) *Γεωγραφία* ο Ονοράτος Φοσιέ. Την ίδια χρονιά διδάχθηκαν και *Αρχές Φυσικής* (μάλλον από τον Μερκάτη). Η Σχολή εξακολούθησε να λειτουργεί και μετά την κατάληψη του νησιού από τους Άγγλους (Οκτώβριος 1809) και μάλιστα αναβαθμίστηκε και μετονομάστηκε σε Κολλέγιο. Σε αυτήν τη δεύτερη φάση ο Μερκάτης συνέχισε τη διδασκαλία *Φυσικῶν* και *Μαθηματικῶν*. Παράλληλα διδάξε *Μαθηματικά* και ο ιερέας Θεόδωσιος Δημάδης και μάλιστα σε απλή ελληνική γλώσσα, γεγονός που προκάλεσε εντύπωση πώς μία ακατέργαστη εκείνη την εποχή γλώσσα μπόρεσε να υπηρετήσει τη διδασκαλία μιας επιστήμης.

Ιονική Ακαδημία. Το 1808 ιδρύθηκε στην Κέρκυρα το σωματείο Ιονική Ακαδημία. Δεν ήταν σχολείο, αλλά δεν μπορεί να αποσιωπηθεί ότι ένα από τα τρία τμήματά του ήταν εκείνο των *Φυσικῶν* και *Μαθηματικῶν Επιστημῶν*. Εκεί παρέδιδαν μαθήμα-

Εικόνα 2.

Τα Στοιχεία Αριθμητικής του Κουντούρη χρησιμοποιήθηκαν από τα Δευτερεύοντα Σχολεία του Κράτους σχεδόν αμέσως μετά την έκδοσή τους (1842).

Εικόνα 3.

Δεν προκύπτουν στοιχεία για το αν η Πρακτική Αριθμητική του τελευταίου καθηγητή Μαθηματικών της Ιονίου Ακαδημίας, Σπύρου Κατσαΐτη, χρησιμοποιήθηκε από τα σχολεία. Σημειώνεται εδώ ότι ο συγγραφέας από το 1857-1858 δίδαξε και στο Λύκειο της Κέρκυρας (με τον μισθό της Ακαδημίας).

τα ή έδιναν διαλέξεις ο Charles Dupin (Φυσική και Χημεία), ο Augoyat (Φυσική και Μαθηματικά) και ο Μιχάλης Πιέρνς (Βοτανική). Στα πλαίσια της Ιονικής Ακαδημίας ο Dupin δίδαξε *Ανώτερα Μαθηματικά* και *Θεωρητική Φυσική* ιδιαίτως στον Καραντινό, τον οποίο έχουμε ήδη αναφέρει και ο οποίος αργότερα διαδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλο στη διδασκαλία των Μαθηματικών στη Μέση και την Ανώτατη Εκπαίδευση. Ανάλογη Ακαδημία ιδρύθηκε λίγο αργότερα και στην αγγλοκρατούμενη Ζάκυνθο αλλά δεν εντοπίστηκαν συγκεκριμένες πληροφορίες για τη δραστηριότητά της περί τις θετικές επιστήμες.

Το 1820 είναι έτος σταθμός για την εκπαίδευση στα Επτάνησα, καθώς τότε (12 Απριλίου) κατατέθηκε η πρόταση του Guilford για θεσμοθέτηση εκπαιδευτικού συστήματος τριών βαθμίδων, η οποία έγινε δεκτή από τους κυβερνώντες. Τα σχολεία της δεύτερης βαθμίδας ονομάστηκαν *Δευτερεύοντα* και η πρόβλεψη ήταν να ιδρυθούν στην πρωτεύουσα κάθε νησιού και στο Ληξούρι. Η δυσκολία εξεύρεσης ικανών δασκάλων και ίσως μαθητών οδήγησε τους ιθύνοντες στην κατάργησή τους την άνοιξη του 1823 (είχαν συσταθεί πέντε σχολεία: Κέρκυρα, Λευκάδα, Αργοστόλι, Ληξούρι, Ζάκυνθος). Στα Δευτερεύοντα προβλεπόταν να διδασθούν Αριθμητική και Γεωμετρία. Στην Κέρκυρα δίδαξε ο Καραντινός.

Προπαρασκευαστικά (για το Πανεπιστήμιο) *Σχολεία*. Η κατάργηση των Δευτερεύοντων δημιούργησε κενό στην προετοιμασία εκείνων που ήθελαν να φοιτήσουν στην Ιόνιο Ακαδημία (Πανεπιστήμιο) που μόλις άρχιζε τη λειτουργία της. Αυτό ανάγκασε τους ιθύνοντες να οργανώσουν στην Κέρκυρα ένα ειδικό σχολείο που είναι γνωστό ως *Προπαρασκευαστική Σχολή* ή *Εφηβείο*. Ήταν και αυτό ένα σχολείο μη ενταγμένο τυπικά σε κάποιο εκπαιδευτικό σύστημα. Στο Εφηβείο διδασκόνταν τα θετικά μαθήματα *Μαθηματικά* (Στοιχεία Άλγεβρας και Γεωμετρίας) και *Γεωγραφία*. Είναι γνωστό ότι Μαθηματικά δίδαξε ο Καραντινός με βοηθό τον Ιωάννη Φερεντίνο. Παρόμοιο προπαρασκευαστικό σχολείο λειτούργησε από το 1825 και στην Κεφαλονιά, αρχικά στο Κάστρο του Αγίου Γεωργίου

και ύστερα στο Αργοστόλι. Σε αυτό Μαθηματικά δίδασκε μάλλον ο (και διευθυντής του) W. Thistlethwaite. Η λειτουργία του τελευταίου σχολείου συνετέλεσε στην παύση λειτουργίας της (ιδιωτικής) Σχολής του Νεόφυτου Βάμβρα στο Αργοστόλι, αφού ο Βάμβρας εντάχθηκε στο προπαρασκευαστικό σχολείο του Κάστρου. Ωστόσο είναι σχεδόν βέβαιο (λόγω των γνωστών απόψεών του για τις συγκεκριμένες επιστήμες και της πρακτικής που ακολούθησε στη Σχολή της Χίου) ότι ο Βάμβρας στη Σχολή του (1822-1825) δίδαξε *Αριθμητική, Γεωμετρία* και στοιχεία *Φυσικής* και *Χημείας* (Χημεία είχε σπουδάσει στη Γαλλία).

Δευτερεύοντα Σχολεία / Λύκεια. Με την Πράξη ΙΣΤ' /31.5.1828 του κοινοβουλίου επανιδρύθηκαν Δευτερεύοντα Σχολεία (συχνά αναφέρονται -και σε επίσημα έγγραφα ή έντυπα- ως *Μεσαία Σχολεία*). Η διάρκεια φοίτησης καθορίστηκε στα τέσσερα έτη (Κανονισμός του 1828) και το πρόγραμμα των θετικών επιστημών περιελάμβανε:

Πρώτο έτος: Αριθμητική

Δεύτερο έτος: Άλγεβρα

Τρίτο έτος: Γεωμετρία (και Στερεομετρία) και Γεωγραφία

Τέταρτο έτος: Άλγεβρα και Γεωγραφία

Σύμφωνα με τον Κανονισμό του 1842, το εβδομαδιαίο πρόγραμμα των θετικών μαθημάτων διαμορφώθηκε ως εξής:

Πρώτο έτος: Αριθμητική αποδεικτική, τρία μαθήματα

Δεύτερο έτος: Επίπεδος και Στερεά Γεωμετρία, τρία μαθήματα, Γεωγραφία και Χρονολογία (ενιαίο μάθημα), τρία μαθήματα

Τρίτο έτος: Άλγεβρα μέχρι της γενικής των εξισώσεων θεωρίας, τέσσερα μαθήματα Γεωγραφία, δύο μαθήματα

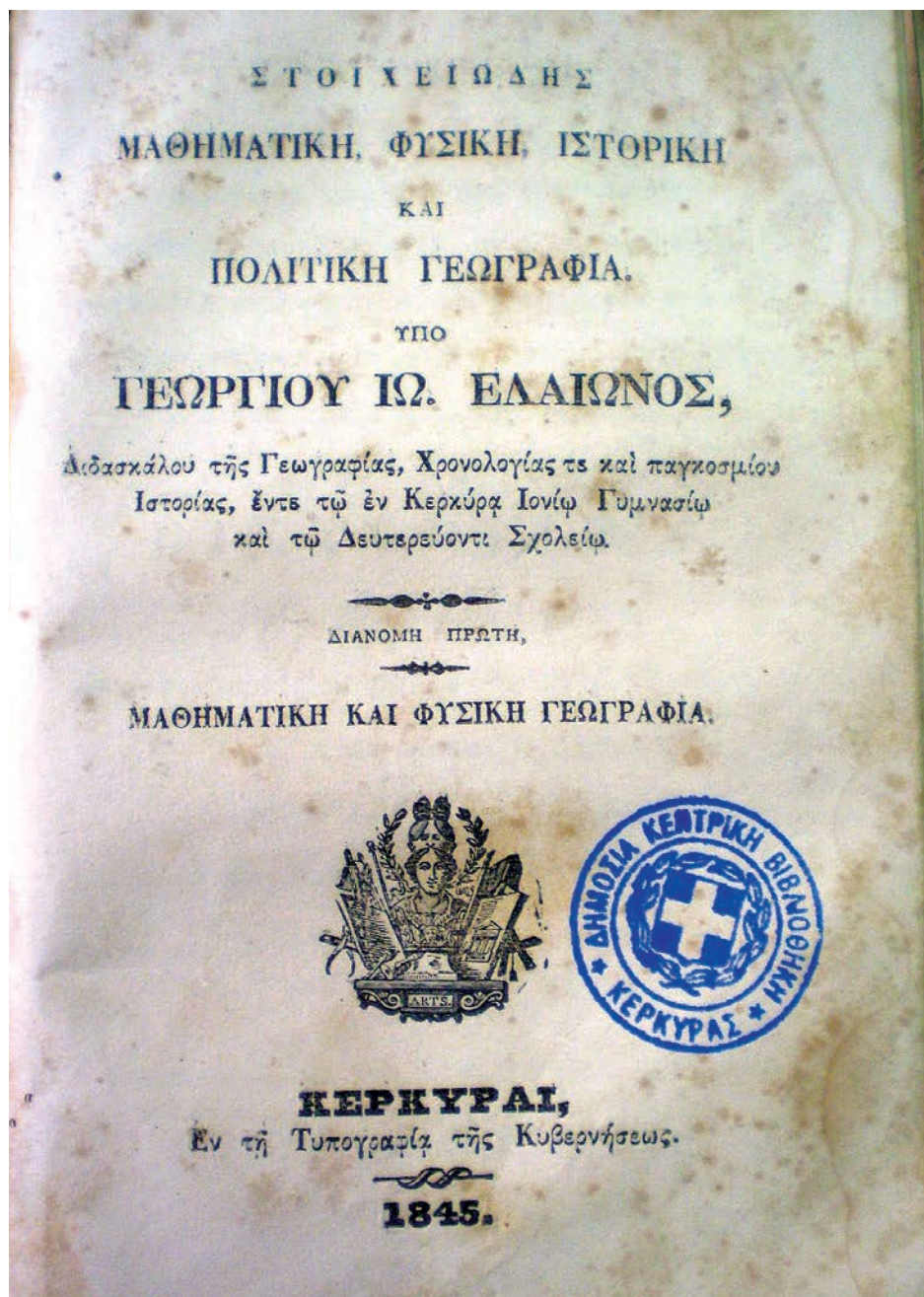
Τέταρτο έτος: Άλγεβρα, δύο μαθήματα

Το συνολικό εβδομαδιαίο πρόγραμμα για τις τάξεις Α', Β', Γ' και Δ' μετρημένο σε μαθήματα και όχι σε ώρες ήταν 21, 14, 17 και 14, αντίστοιχα. Το αυξημένο ωράριο της Α' τάξης οφείλεται στην προ-

σθήκη έξι μαθημάτων *Καλλιγραφίας* την εβδομάδα. Το συνολικό πρόγραμμα περιλάμβανε ακόμη 19 μαθήματα *Ελληνικών*, 19 *Αγγλικών* και πέντε *Ιστορίας*. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι (αφαιρουμένης της Καλλιγραφίας) τα θετικά μαθήματα κάλυπταν το 28,34% του συνολικού προγράμματος. Κάθε μέρα και για κάθε μάθημα προηγείτο επανάληψη της ύλης που διδάχθηκε στο προηγούμενο μάθημα και ακολουθούσε η διδασκαλία νέας ύλης. Πιθανότατα κάθε μάθημα διαρκούσε περισσότερο από μία ώρα και σύμφωνα με αυτήν την εκτίμηση οι μαθητές έμεναν στο σχολείο περισσότερες ώρες από όσες δηλώνουν οι προαναφερθέντες αριθμοί μαθημάτων ανά τάξη (εβδομάδα έξι ημερών). Διευκρινίζεται ότι τα στοιχεία ωρολογίων προγραμμάτων μαθημάτων σε όλη την έκταση του άρθρου αναφέρονται στις επιταγές και προβλέψεις νομοθετημάτων και Κανονισμών και δεν είναι γνωστό σε ποιο βαθμό εφαρμόζονταν αυτές (επιταγές και προβλέψεις). Ωστόσο τα προγράμματα αυτά προσφέρουν την εικόνα του επικρατούντος πνεύματος.

Αριθμητική, Γεωμετρία, Άλγεβρα και Γεωγραφία ήταν τα βασικά μαθήματα θετικών επιστημών στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του κύριου κορμού του εκπαιδευτικού συστήματος μέχρι τη λήξη της περιόδου που εξετάζεται εδώ. Κατά διαστήματα προστίθενται σε αυτά -όχι, πάντως, σε όλα τα νησιά- τα μαθήματα: *Ναυτική [τέχνη]*, *Σκιαγραφία*, *Ιχθυογραφία* ή *Αρχιτεκτονική*, *Πρακτική Γεωργία*. Η τοποθέτηση αυτών των μαθημάτων στα θετικά μαθήματα είναι μάλλον καταχρηστική (με όρους εκείνης της εποχής). Τα αντιμετωπίσαμε ως μη θεωρητικά, με τις σημερινές σημασίες των όρων *θετικά/θεωρητικά* μαθήματα. Η Σκιαγραφία, η Ιχθυογραφία και η Αρχιτεκτονική εκείνη την εποχή θεωρούνται *καλλιτεχνικά* μαθήματα και η Γεωγραφία, ξεκάθαρα θετικό μάθημα στις μέρες μας, κατατάσσεται στα *ιστορικά* μαθήματα και συχνά διδάσκεται από τον δάσκαλο /καθηγητή που διδάσκει και ιστορία.

Ο Νόμος Κ' του 1857 ονόμασε τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης *Λύκεια* και μεταξύ των μαθημάτων τους περιλαμβάνονταν: *Στοιχεία Μαθηματικής*, ολόκληρη η *Άλγεβρα* και η *Στερεομετρία*, *Γεω-*

Εικόνα 4.
Από το 1857 το βιβλίο αυτό του Γεωργίου Ελαιώνας διδασκόταν
και στο Γεροσπουδαστήριο Κερκύρας.

γραφία και Πρακτική Γεωργία. Στα Λύκεια Ιθάκης και Κεφαλονιάς (Αργοστόλι) περιλαμβάνονταν και το μάθημα *Ναυτική*. Σημειώνεται ότι το Δευτερεύον του Ληξουρίου από το 1849 είχε απορροφηθεί από την Πετρίτσειο Σχολή. Σύμφωνα με τον Κανονισμό των Λυκείων που συνέταξε ο Μουστοξύδης (Άρχων της Παιδείας) και απέστειλε στη

Γερουσία στις 14 Οκτωβρίου 1859, η εκπαίδευση στα Λύκεια διαιρέθηκε σε δύο τμήματα. Το πρώτο τμήμα περιλάμβανε την *πραγματική* εκπαίδευση και το δεύτερο τη *φιλολογική* και *επιστημονική προπαιδεία*.

Το τμήμα της *πραγματικής εκπαίδευσης* διακλαδιζόταν στις εξής κατευθύνσεις: *Ιερέων, Συμβολαιογράφων, Υποδικηγόρων, Φαρμακοποιών, Γαιοκτημόνων, Εμπόρων, Ναυτικών, Καλλιτεχνών, Δημοσίων Υπαλλήλων*. Το τμήμα αυτό παρείχε σε τέσσερα έτη/τάξεις βασική εκπαίδευση για εκείνους που ήθελαν να ακολουθήσουν τα παραπάνω επιτηδεύματα. Τα περισσότερα μαθήματα ήταν κοινά για όλες τις κατευθύνσεις, αλλά υπήρχαν και διαφοροποιήσεις. Κοινά ήταν τα μαθήματα *Ιερά Ιστορία, Κατήκνους, Ελληνική Γλώσσα, Γεωγραφία, Πολιτική Ιστορία, Μυθολογία, Αριθμητική, Επιπεδομετρία και Καλλιγραφία*. Το συνολικό εβδομαδιαίο πρόγραμμα (και των τεσσάρων τάξεων) κυμαινόταν από 102 ώρες (φαρμακοποιοί) μέχρι και 138 ώρες (ναυτικοί). Τα θετικά μαθήματα κατανέμονταν στις διάφορες τάξεις ως εξής:

Αριθμητική: έξι ώρες στην Α' τάξη και τρεις στη Β' (για όλους).

Επιπεδομετρία: τρεις ώρες στην Γ' (για όλους).

Στερεομετρία: τρεις ώρες στην Δ' (για τους εμπόρους, ναυτικούς, καλλιτέχνες και δημοσίους υπαλλήλους).

Άλγεβρα: από τρεις ώρες στην Γ' και στην Δ' (για τους εμπόρους, ναυτικούς και δημοσίους υπαλλήλους).

Γεωγραφία: από τρεις ώρες στις Α', Β', Γ' τάξεις και 1 ώρα στην Δ' (για όλους)

Ναυτική: τρεις ώρες στην Γ' και τρεις ώρες στην Δ' (για τους ναυτικούς).

Γεωργική (Πρακτική Γεωργία): έξι ώρες στην Γ' και έξι ώρες στην Δ' (για τους ιερείς και τους γαιοκτήμονες).

Σκιαγραφία: 3 ώρες σε κάθε τάξη για τους ιερείς και τους καλλιτέχνες.

Αρχιτεκτονική: τρεις ώρες σε κάθε τάξη για τους καλλιτέχνες.

Στο δεύτερο τμήμα (*φιλολογική* και *επιστημονική προπαιδεία*) ήταν υποχρεωμένοι να φοιτήσουν όσοι,

μετά την επιτυχή παρακολούθηση του πρώτου τμήματος, επιθυμούσαν να συνεχίσουν σπουδές στο Πανεπιστήμιο (Ακαδημία). Αποτελούνταν από τρεις τάξεις ονομασμένες Ε', ΣΤ' και Ζ' (συνέχεια της αρίθμησης των τάξεων του πρώτου τμήματος) με διαφορετικό πρόγραμμα για κάθε ομάδα μαθητών ανάλογα με το ποια Σχολή της Ακαδημίας θα ακολουθούσαν. Ανεξάρτητα από τον βαθμό εφαρμογής αυτού του κανονισμού (για το δεύτερο τμήμα), αφού έξι χρόνια μετά συντελέστηκε η εκπαιδευτική ενσωμάτωση της Επτανήσου στην Ελλάδα, δίνεται η πληροφορία ότι οι μέλλοντες να ακολουθήσουν το επάγγελμα του *μαθηματικού* ή του *φυσιομαθούς* ή του *ιατρού* έπρεπε να παρακολουθήσουν, μεταξύ άλλων μαθημάτων, και τρεις ώρες στην Ε' τάξη και τρεις ώρες στην ΣΤ' μαθήματα *Τριγωνομετρίας* και *Θεωρίας των Εξισώσεων*. Η ύπαρξη του δεύτερου τμήματος των Λυκείων, το οποίο ούτως ή άλλως υπολειτουργούσε λόγω έλλειψης μαθητών και κατάλληλων δασκάλων, επικρίθηκε έντονα σε σχετική συζήτηση στη Βουλή την άνοιξη του 1862. Στην ίδια συζήτηση τονίστηκε η πλημμελής διδασκαλία της Γεωγραφίας (έλλειψη ικανών δασκάλων)· τονίστηκε ακόμη η ανάγκη εισαγωγής της διδασκαλίας των *Φυσικών Επιστημών* στα Λύκεια. Για την επίλυση του θέματος της εξερεύσεως ικανών δασκάλων, προτάθηκε από την *επί της παιδείας επιτροπή βουδεντών* η αποστολή με έξοδα του κράτους προσοντούχων νέων στα *Εκπαιδευτήρια της Ευρώπης* για να καταρτισθούν και μέχρι να

επιστρέψουν αυτοί η κάλυψη των κενών να γίνει με πρόσκληση δασκάλων από το εξωτερικό.

Την ίδια εποχή στο Βασίλειο της Ελλάδας η δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρέχόταν σε δύο στάδια: *Ελληνικών Σχολείων* (τριτάξιο) και *Γυμνάσιον* (τετρατάξιο). Στο Ελληνικό τα *Μαθηματικά* κατελάμβαναν το 12,8% του συνολικού χρόνου του προγράμματος (*Αριθμητική* από τέσσερις ώρες στις τάξεις Α' και Β' και *Αρχαί Γεωμετρίας* τέσσερις ώρες στην Γ'), η *Φυσική Ιστορία* το 4,3% (από δύο ώρες στις Α' και Β' τάξεις) και η *Γεωγραφία* το 7,4% (τρεις ώρες στην Α' και από δύο στις Β' και Γ' τάξεις). Στο Γυμνάσιο τα *Μαθηματικά* κατελάμβαναν το 12,6% του προγράμματος (*Άλγεβρα* πέντε ώρες στην Α' και τέσσερις στη Β', *Επιπεδομετρία* τρεις ώρες στην Γ', *Στερεομετρία* και *Επίπεδος Τριγωνομετρία* τρεις ώρες στην Δ'), η *Γεωγραφία -Μαθηματική* και *Φυσική* το 1,7% (δύο ώρες στην Δ') και η *Φυσική Πειραματική* το 3,4% (από δύο ώρες στις Β' και Γ' τάξεις). Ο **πίνακας 1** παρέχει τη δυνατότητα σύγκρισης του χρόνου διδασκαλίας των θετικών μαθημάτων στο Βασίλειο της Ελλάδας και στο Ιόνιο Κράτος λίγο πριν τη συνένωση των δύο κρατών. Ο πίνακας αποτυπώνει τα μαθήματα που απευθύνονταν σε όλους τους μαθητές, γι' αυτό και δεν περιλαμβάνει το Γυμνάσιο της Κέρκυρας, στο οποίο διδάσκονταν *Υψηλά Μαθηματικά* και *Φυσική* και για το οποίο θα γίνει λόγος παρακάτω:

Πίνακας 1

Σύγκριση Προγραμμάτων Ιονίου Κράτους και Βασιλείου της Ελλάδας για τα θετικά μαθήματα

μαθήματα	Ιόνιο Κράτος		Βασίλειο Ελλάδας	
	αριθμός ωρών	ποσοστό (%)	αριθμός ωρών	ποσοστό (%)
Μαθηματικά	12	13,3	27	12,7
Φυσική	-	-	4	1,9
Γεωγραφία	10	11,1	9	4,2
Φυσική Ιστορία	-	-	4	1,9
Σύνολα	28	24,4	44	20,7

Διευκρινίσεις:

- Για τα Ιόνια Νησιά τα ποσοστά είναι επί του συνόλου των ωρών του κοινού προγράμματος των διαφόρων κατευθύνσεων (90 ώρες), ενώ για το Βασίλειο της Ελλάδας τα ποσοστά είναι επί του συνόλου των ωρών διδασκαλίας (213 ώρες).
- Για τους απόλυτους αριθμούς ο αναγνώστης πρέπει να λάβει υπόψη του ότι το πρόγραμμα των Ιονίων εκτεινόταν σε τέσσερα χρόνια, ενώ της Ελλάδας σε επτά.

Επισήμανση: Τα κορίτσια και στα δύο κράτη ήταν αποκλεισμένα από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Πρόταση για ίδρυση ενός Γυμνασίου Θηλέων στο Ιόνιο Κράτος, που κατατέθηκε στη Βουλή το 1862 από αρμόδιο παράγοντα, προκάλεσε αμνηχανία στους βουλευτές και κάποιον προβληματισμό χωρίς συνέχεια. Πλησίαζε πλέον και η ώρα της συνένωσης των δύο κρατών.

Κολλέγιο/Γυμνάσιο Κερκύρας. Το 1839 ιδρύθηκε ένα *Κολλέγιο* (αργότερα μετονομάστηκε σε *Γυμνάσιο*) στην Κέρκυρα. Το Κολλέγιο ήταν σχολείο μεταξύ Δευτερευόντων και Πανεπιστημίου και εφόσον δεν μπορεί να τοποθετηθεί στην τρίτη βαθμίδα εκπαίδευσης αντιμετωπίζεται ως σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το πρόγραμμά του το σχετικό με τις θετικές επιστήμες ήταν σαφώς πιο εμπλουτισμένο και ποιοτικά ανώτερης στάθμης από εκείνο των Δευτερευόντων. Η υπεροχή του επισημαγίζοταν από το γεγονός ότι σε αυτό δίδασκαν κατά πλειονότητα οι καθηγητές του Πανεπιστημίου. Στο πρόγραμμά του περιλαμβάνονταν τα παρακάτω υποχρεωτικά μαθήματα (σε παρένθεση οι

καθηγητές που τα δίδαξαν τουλάχιστον στις αρχές):

Θεωρητική Αριθμητική, Επίπεδος και Στερεά Γεωμετρία, Άλγεβρα, Τριγωνομετρία (Ανδρέας Μαυρομμάτης)

Φυσική Πειραματική (κλάδος μαθήματος) (Francisco Orioli)

Γενική Φυσική (κλάδος μαθήματος) (Ο. Mossotti)
Χημεία (Αθανάσιος Πολίτης)

Φυσική Ιστορία (Francisco Orioli)

Σχέδιο (Διονύσιος Βέγας)

Οι καθηγητές Orioli, Mossotti και Πολίτης ήταν ήδη καθηγητές στο Πανεπιστήμιο, ο δε Μαυρομμάτης εντάχθηκε στο διδακτικό προσωπικό του αργότερα. Τα πρώτα χρόνια δίδαξε *Αρχιτεκτονική* ο Ιωάννης Χρόνης (προαιρετικό μάθημα). Ωστόσο από το σύνολο των προαναφερθέντων υποχρεωτικών μαθημάτων το 1843-1844 απουσιάζουν η *Φυσική*, η *Χημεία*, η *Φυσική Ιστορία* και το *Σχέδιο* ενώ εμφανίζεται η *Γεωγραφία*, διακρινόμενη μάλιστα σε *Γεωγραφία* και *Μαθηματική Γεωγραφία*. Αναλυτικά το ωρολόγιο πρόγραμμα αυτού του έτους φαίνεται στον **πίνακα 2**.

Πίνακας 2

Πρόγραμμα θετικών μαθημάτων Κολλεγίου (Γυμνασίου) Κερκύρας σχολικού έτους 1843-1844

Έτος σπουδών ► Μάθημα ▼	1ο	2ο	3ο	4ο
Αριθμητική	κάθε μέρα			
Επίπεδος Γεωμετρία		Δευτέρα Τετάρτη Παρασκευή		
Άλγεβρα		Τρίτη Πέμπτη Σάββατο	Τρίτη Πέμπτη Σάββατο	
Στερεά Γεωμετρία			κάθε μέρα	
Τριγωνομετρία				Τρίτη Πέμπτη Σάββατο
[Φυσική(;)] Γεωγραφία	Δευτέρα Τετάρτη Παρασκευή			
Μαθηματική Γεωγραφία			Τρίτη Πέμπτη Σάββατο	
Σύνολο ωρών	9	6	12	3

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΓΕΩΠΟΝΙΚΗΣ ΧΗΜΕΙΑΣ

ΚΑΙ

ΓΕΩΛΟΓΙΑΣ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ ΕΚ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ
ΚΑΤ' ΕΠΙΤΑΓΗΝ ΤΗΣ ΙΟΝΙΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.

ΚΕΡΚΥΡΑΙ,

Εν τῇ Τυπογραφίᾳ τῆς Κυβερνήσεως.

1847.

*Μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς ἀγγλικῆς
Ρόβερτου Πόρσερ*

Στο πρόγραμμα του 1843-1844 τα θετικά μαθήματα καταλαμβάνουν τα 30/135 ή το 22,2 % του προγράμματος. Το πρόγραμμα εκτεινόταν σε έξι ώρες κάθε μέρα (9 π.μ.-3 μ.μ.), αλλά στο 4ο έτος αφιερώονταν εννέα ώρες για μελέτη (αορίστως).

Τον Ιούλιο του 1844 διορίστηκε ο Φραγκίσκος Σόφριος για να διδάξει στο Γυμνάσιο *Ιχνογραφία*, *Γεωδαισία* και *Ποδητική Αρχιτεκτονική*. Τη θέση αυτήν κατέλαβε τον Ιανουάριο του 1849 ο Όγλης (Ogle), ο οποίος δίδαξε και *Σκιαγραφία*. Για αρκετά χρόνια *Γεωγραφία* δίδαξε ο Γεώργιος Ελαιών, ο οποίος για ένα έτος δίδαξε και *Μαθηματικά*. Από το 1855-1856 και μετά δίδαξε Μαθηματικά στο Γυμνάσιο ο Σπυρίδων Κατσαίτης, ο οποίος το 1858 ανέλαβε στην Ακαδημία την έδρα της *Υψηλής Μαθηματικής*. Το 1857 το Γυμνάσιο συγχωνεύτηκε με το Λύκειο της Κέρκυρας. Οι μαθητές αυτού του ενιαίου σχολείου είχαν τη δυνατότητα (που δεν την είχαν οι μαθητές των Λυκείων των άλλων νησιών) να παρακολουθούν τα μαθήματα *Φυσική* και *Υψηλά Μαθηματικά*, εντός, όμως, του Πανεπιστημίου.

Βιβλία / Σχολικά Εγχειρίδια. Την περίοδο που καλύπτει το άρθρο τυπώθηκαν, στην *Τυπογραφία της Κυβερνήσεως* ή σε ιδιωτικά τυπογραφεία, μερικές δεκάδες διαφορετικά εγχειρίδια, σχεδόν όλα γραμμένα από καθηγητές της Ακαδημίας ή των Δευτερευόντων/Λυκείων· η μεγαλύτερη παραγωγή παρατηρήθηκε στα βιβλία Μαθηματικών. Παρατίθεται παρακάτω ένας κατ' επιλογήν κατάλογος βιβλίων που χρησιμοποιήθηκαν (ή πιθανόν χρησιμοποιήθηκαν) ως διδακτικά εγχειρίδια θετικών μαθημάτων (βλ. και εικόνες 1-6):

- *Σειρά Στοιχειώδους Μαθηματικής*. Αποτελείται από τέσσερεις τόμους που εκδόθηκαν την τριετία 1828-1830, ο πρώτος στη Βιέννη και οι υπόλοιποι στην Κέρκυρα, και φέρουν τίτλους κατά σειρά: *Στοιχεία Αριθμητικής*, *Στοιχεία Γεωμετρίας*, *Ανάδυσσις Γεωμετρική*, *Πραγματεία Τριγωνομετρίας*. Πρόκειται για έργα μεγάλων μαθηματικών που μετέφρασε ο Ιωάννης Καραντινός από τα γαλλικά και που τμήματά τους χρησιμοποιήθηκαν για τις ανάγκες των Δευτερευόντων.

Εικόνα 5.

Το βιβλίο αυτό δύσκολα μπορούσε να διδαχθεί στα αλληλοδιδασκτικά σχολεία· εξάλλου ο μεταφραστής στον πρόλόγο του θεωρεί ότι για τον διδάσκοντα προϋποτίθεται "μία τις επίτευξις εις τα εκ του Πανεπιστημίου της Χημείας μαθήματα". Πιθανόν να χρησιμοποιήθηκε αργότερα για τις ανάγκες του μαθήματος *Γεωργική των Λυκείων* (σε όσα σχολεία διδάχθηκε).

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

ΑΣΤΥΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

πρός χρήσιν τῶν Φοιτητῶν τοῦ ἐν Κερκύρα
Ἰονίου Γυμνασίου καὶ Λυκείου

ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΟΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΟΝΗ

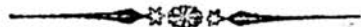
Συνεταίρου Ἐπιτίμου τῆς ἐν Ῥώμῃ κλειτῆς τῶν καλῶν τεχνῶν

ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις.

Καὶ Διδασκάλου Ἀρχιτεκτονικῆς Ὠραϊσμοῦ, καὶ Γεωδαισίας

ἐν τοῖς εἰρημένοις δύο Καταστήμασι.

ΚΕΡΚΥΡΑ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ «Η ΙΟΝΙΑ»

Σπυρίδωνος καὶ Ἀρσενίου ἀδελφῶν Κίων,

1862.

- *Στοιχεία Αριθμητικῆς*, Ιωάννης Κουντούρης, Κέρκυρα, 1841.
- *Πρακτικὴ Αριθμητικὴ*, Σπυρίδων Α. Κατσαΐτης, Κέρκυρα 1862.
- *Στοιχειώδης Μαθηματικὴ, Φυσικὴ, καὶ Ποδτικὴ Γεωγραφία*, Γεώργιος Ελαιών, Κέρκυρα, 1845.
- *Κατήχησις Γεωπονικῆς Χημείας καὶ Γεωδογίας*, Ροβέρτος Πελεκάσης, μετάφραση ἀπὸ τα ἀγγλικά, Κέρκυρα, 1847.
- *Εγχειρίδιον Πρακτικῆς Γεωργίας*, Ευγένιος Ι. Γεννατάς, Κέρκυρα, 1860.
- *Εγχειρίδιον Αστυκῆς Αρχιτεκτονικῆς πρὸς χρῆσιν τοῦ ἐν Κερκύρα Ἰονίου Γυμνασίου καὶ Λυκείου*, Ιωάννης Χρόνης, Κέρκυρα, 1862.

Παράρτημα Ι

Κατάλογος διδασκάλων/ καθηγητῶν τῶν
Δευτερευόντων/Λυκείων

Ο αστερίσκος (*) μετὰ τὸ ὄνομα δηλώνει ὅτι γιὰ τοὺς ἀντίστοιχους δασκάλους/καθηγητῆς ὑπάρχουν στοιχεῖα ὅτι σπούδασαν στὴν Ἰόνιο Ακαδημία ἢ/καὶ στὸ Ἱεροσπουδαστήριο τῆς Κέρκυρας. Τὸ τοπωνύμιο μετὰ τὸ ὄνομα δηλώνει τὸν τόπο καταγωγῆς τοῦ δασκάλου. Τὸ (-α) τοπωνύμιο (-α) μετὰ τὸ (-α) μάθημα (-ατα) δηλώνει τοὺς τόπους ὅπου δίδαξε ὁ ἀντίστοιχος δάσκαλος.

Οἱ αναφερόμενες χρονολογίες δὲν εἶναι περιοριστικές, δηλαδὴ δὲν ἀποκλείουν τὴ διδασκαλία τῶν ἰδίων μαθημάτων ἀπὸ τὸν συγκεκριμένο δάσκαλο καὶ ἄλλα σχολικὰ ἔτη, προηγούμενα ἢ ἐπόμενα. Τα ὀνόματα παρατίθενται κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ πρώτης ἐμφάνισης.

1. Καραντινὸς Ιωάννης (Κεφαλληνία), Μαθηματικά, Κέρκυρα 1823-1824 καὶ 1830-1831.
2. Ελαιών Γεώργιος*, Γεωγραφία καὶ Μαθηματικά, Ἀργοστόλι 1828-1829 καὶ Γεωγραφία, Κέρκυρα 1845-1846 καὶ 1857-1858.

Εικόνα 6.

Τὸ εγχειρίδιον τοῦ σημαντικοῦ ἀρχιτέκτονα Ιωάννη Χρόνη εἶναι ἴσως τὸ καταστάλαγμα τῆς ἐμπειρίας τοῦ ὡς διδασκάλου.

3. Κουντούρης Ιωάννης* (Κεφαλληνία), Μαθηματικά, Κέρκυρα 1828-1829, 1830-1831, 1837-1838 και 1840-1841.
4. Μανάρης Σπυρίδων* (Γιάννενα), Μαθηματικά, Λευκάδα 1828-1829 / 1840-1841, Ιθάκη και Κέρκυρα.
5. Φερεντίνος Ιωάννης, Μαθηματικά, Ζάκυνθος 1828-1829 και Κέρκυρα (Ε΄ έτους) 1857-1858.
6. Παδοβάνης Ιερώνυμος, Μαθηματικά, Ζάκυνθος 1829-1830 και ίσως Ιθάκη 1834-1835.
7. Πόγγης Ανδρέας, Ιχνογραφία και Μαθηματικά, Αργοστόλι μεταξύ 1833 και 1834.
8. Δελαπόρτας Αδαμάντιος, Μαθηματικά, Ληξούρι 1834-1835.
9. Μαζαράκης Παναγής* (Κεφαλληνία), Μαθηματικά, Αργοστόλι 1834-1835, 1844-1845, 1856-1857 / 1857-1858· επίσης, στο ίδιο, Γεωγραφία 1856-1857 / 1857-1858.
10. Ραζής (Γιαννάτος) Γεράσιμος* (Κεφαλληνία), Μαθηματικά, Αργοστόλι 1834-1835.
11. Σβορώνος Σπυρίδων Α., Μαθηματικά, Αργοστόλι 1835-1836 (;) και Παξούς 1836-1837(;) / 1841-1842. Επίσης, Ναυτική, Αργοστόλι 1858-1859.
12. Μαυρομμάτης Ανδρέας* (Κέρκυρα), Μαθηματικά, Κέρκυρα 1838-1839.
13. Τούμπας Ιωάννης, Μαθηματικά, Λευκάδα 1841-1842 / 1844-1845, 1846-1847 / 1847-1848, 1849-1850 / 1865-1866.
14. Φατσέας Αντώνιος* (Κύθηρα), Μαθηματικά και Γεωγραφία, Ληξούρι 1842-1843 / 1847-1848.
15. Βουλισμάς Ευστάθιος* (Ιθάκη), Μαθηματικά, Ζάκυνθος 1844-1845.
16. Λυκιαρδόπουλος Παναγής, Ναυτική, Αργοστόλι 1847-1848 και στο ίδιο Μαθηματικά και Γεωγραφία 1857-1858.
17. Πελεκάσης Ροβέρτος, Γεωγραφία, Ζάκυνθος 1848-1849.
18. Βέγιας Διονύσιος (Κεφαλληνία), Σκιαγραφία, Κέρκυρα 1856-1857 / 1857-1858.
19. Κοκκίνης Ανδ. Μιχ., Μαθηματικά, Ιθάκη 1856-1857 / 1857-1858 και Γεωγραφία, Ιθάκη 1857-1858.
20. Κοντογεώργιος Πάνος (Λευκάδα), Γεωγραφία, Ληξούρι (Πετρίτσιος) πριν το 1857 και Λευκάδα 1857-1858.
21. Μάστορας Γεράσιμος* (Παξοί), Μαθηματικά, Παξούς 1856-1857 και μάλλον κάποια προηγούμενα έτη.
22. Πατρινός Στέφανος*, Άλγεβρα, Στερεομετρία και Γεωγραφία, Ζάκυνθος 1856-1857 / 1857-1958.
23. Φέτσος Σπυρίδων, Γεωγραφία, Κέρκυρα 1856-1857 / 1857-1858.
24. Κατσαίτης Σπυρίδων* (Κέρκυρα), Μαθηματικά Δ΄ έτους, Κέρκυρα 1857-1858.
25. Κεντρωτής Κ., Μαθηματικά, Κύθηρα 1857-1858.
26. Κουντούρης Ανδρέας Ασημάκης, Μαθηματικά, Λευκάδα 1857-1858 (κάποιο μικρό διάστημα).
27. Κω[ν]σταντάς Πολυχρόνιος* (Κέρκυρα), Μαθηματικά (Α΄, Β΄ και Γ΄ ετών) και Γεωγραφία Α΄ έτους, Κέρκυρα 1857-1858. Κάποια προηγούμενα σχολικά έτη δίδαξε Μαθηματικά και Γεωγραφία στο σχολείο της Ζακύνθου.
28. Οικονομίδης Ιωάννης*, Μαθηματικά, Κύθηρα, Γεωγραφία, Κύθηρα 1857-1858 και μάλλον κάποια προηγούμενα έτη.
29. Σιμέτος Νικόλαος Ιερώνυμος, Μαθηματικά, Λευκάδα 1857-1858 (κάποιο μικρό διάστημα).
30. Σκορδίλλης Αντώνιος, Μαθηματικά, Λευκάδα 1857-1858 / 1858-1859.
31. Σκότης Ιωάννης, Μαθηματικά 1857-1858 και Φυσική Πειραματική (ίσως από τον Οκτώβριο του 1861 και ύστερα), Πετρίτσιος Σχολή (Ληξούρι). Η Φυσική δεν περιλαμβανόταν στο πρόγραμμα των Λυκείων· η Σχολή του Ληξουρίου που λειτουργούσε με κάποια αυτονομία πρόσθεσε το μάθημα αυτό στο πρό-

- γραμμά της στην αρχή του σχολικού έτους 1861-1862.
32. Χαριάτης Α. (Ζάκυνθος), Στοιχεία Μαθηματικής, Ζάκυνθος 1857-1858.
 33. Χρόνης Ιωάννης (Κέρκυρα), Ιχνογραφία ή Αρχιτεκτονική, Κέρκυρα 1857-1858.
 34. Βάλοσμος Ιωάννης, Ιχνογραφία, Αργοστόλι 1858-1859.
 35. Μελισσπνός Μαρίνος Διονύσιος* (Ζάκυνθος), Μαθηματικά, Λευκάδα από τον Ιανουάριο του 1861 μέχρι και το 1865-1866.
 36. Βάπταγελ Μάρκος, Ιχνογραφία, Λευκάδα από τον Μάιο του 1860 έως το τέλος του 1865.
 37. Τυπάλδος Ξυδιάς Νέστωρ, Μαθηματικά, Ληξούρι 1861-1862.
 38. Ασάνης Ιωάννης* (Κεφαλληνία), Μαθηματικά, Αργοστόλι.
 39. Κόνδης Γεώργιος* (Γάννενα), Μαθηματικά, Παξούς.
 40. Τριανταφυλλίδης Ιωάννης* (Πάρος), Μαθηματικά, Ιθάκη.

Στον παραπάνω (ελλιπή, οπωσδήποτε) κατάλογο παρατηρείται απουσία διδάσκοντος το μάθημα *Γεωργική* ή *Πρακτική Γεωργία*. Η απουσία αυτή αποτελεί ισχυρή ένδειξη δυστοκίας εξεύρεσης ικανού να διδάξει το μάθημα εκπαιδευτικού. Ενισχυτικό της παραπάνω εκτίμησης είναι το δεδομένο ότι τον Δεκέμβριο του 1857 η αντίστοιχη θέση ήταν κενή σε όλα τα Λύκεια του κράτους, ενώ απουσιάζει και από τις προτάσεις του *προσκαίρως επιτεδόντος καθηκοντα Αρχοντος* (1η Μαΐου 1862). Συχνότατα έμνε ακάλυπτη σε ορισμένα νησιά και η (απαιτητική) θέση του δασκάλου Γεωγραφίας· σύμφωνα με ισχυρές ενδείξεις και η θέση του διδασκάλου Μαθηματικών έμνε κενή για μεγάλα διαστήματα σε ορισμένα νησιά.

Παράρτημα II

Ζητήματα Γεωγραφίας

στα οποία έπρεπε να εξεταστούν το 1837 οι υποψήφιοι να καταλάβουν κενή θέση διδασκάλου Γεωγραφίας. Οι εξετάσεις θα ήταν δημόσιες και οι υποψήφιοι σε άλλα θέματα θα απαντούσαν προφορικά και σε άλλα γραπτά, σύμφωνα με οδηγίες της Γενικής Επιτροπής Παιδείας, η οποία θα ήταν και παρούσα.

- 1^{ov} Ορισμός της Γεωγραφίας. –Ποίον το τέλος [=σκοπός] της επιστήμης ταύτης; – Ποία τα μέσα τα οποία μεταχειρίζεται;
- 2^{ov} Τι εστί Κοσμογραφία; –Λεπτομερής έκθεσις των περί την σφαίραν και του ημετέρου Πλανητικού συστήματος.
- 3^{ov} Τι εστί γήινος σφαίρα ιδιαιτέρως; –Ποίον το σχήμα της; –Έκθεσις των αναφερομένων εις τον Άξονα, Πόλους, διαφόρους κύκλους και κινήσεις αυτής.
- 4^{ov} Διαίρεσις της Υδρογείου σφαίρας. Ήπειροι, Νήσοι. –Κυριώτεροι θάλασσα. –Ορισμός των κυριωτέρων όρων της Γεωγραφίας και Υδρογραφίας.
- 5^{ov} Πόσα είναι τα μέρη του Κόσμου; –Έκθεσις αυτών κατά την αξίαν και θέσιν αυτών. Ποία εκ των μερών τούτων εγνωρίζοντο παρά των αρχαίων; –Μέχρι τίνος εκτείνοντο αι περί τούτων γνώσεις των αρχαίων; –Ευρώπη αρχαία. –Όρια. –Κυριώτερα αυτής μέρη.
- 6^{ov} Ευρώπη νεωτέρα. – Όρια. –Έκτασις, –Κυριώτεροι σειραί ορέων. –Ποταμοί. – Θάλασσα εσωτερικά. –Πολυανθρωπία. –Κυριώτερα κράτη.
- 7^{ov} Ελλάς και Ιονικά Νήσοι. –Γεωγραφία αρχαία. –Γεωγραφία και Πολιτειογραφία νεωτέρα.
- 8^{ov} Γαλλία. –Αρχαία αυτής Γεωγραφία. – Γεωγραφία και Πολιτειογραφία νεωτέρα.

- 9^{ov} Βρεταννικά Νήσοι. – Αρχαία αυτών Γεωγραφία. – Γεωγραφία και Πολιτειογραφία νεωτέρα.
- 10^{ov} Ρωσία εν γένει. – Ευρωπαϊκή ιδιαιτέρως Ρωσία. – Γεωγραφία και Πολιτειογραφία.
- 11^{ov} Συμμαχία Γερμανική. – Ιδιαιτέρως δε Αυστριακή Αυτοκρατορία και Βασίλειον της Πρωσίας.
- 12^{ov} Ιταλία εν γένει. – Αρκτική και Μεσημβρινή Ιταλία. – Αρχαία αυτής Γεωγραφία. – Γεωγραφία και Πολιτειογραφία νεωτέρα.
- 13^{ov} Τουρκία και Σατραπεία της Αιγύπτου. Και ιδιαιτέρως αρχαία της Ελάσσονος Ασίας γεωγραφία.
- 14^{ov} Κεντρική Ασία και Βρεταννικά Ινδία.
- 15^{ov} Αρκτική Αφρική και εξαρτώμεναι αυτής νήσοι.
- 16^{ov} Αρκτική και μεσημβρινή Αμερική
- 17^{ov} Πολυνησία.
- 18^{ov} Θρησκείαι, και κυριώτεραι γλώσσαι. – Πολιτεύματα κατά πάσαν την Γην.

Παράρτημα III

Ύλη Μαθηματικών για το 1838-1839 στο Δευτερεύον Σχολείο Κερκύρας

Τον Ιούνιο του 1838 έγινε διαγωνισμός για την πλήρωση της θέσης μαθηματικού στο Δευτερεύον Κερκύρας. Οι υποψήφιοι έπρεπε να απαντήσουν σε θέματα *Εδδόγου Αριθμητικής, Άλγεβρας, Επίπεδου και Στερεάς Γεωμετρίας* και *Ευθυγράμμου και Σφαιρικής Τριγωνομετρίας*. Η διαδικασία ήταν όμοια με εκείνη που περιεγράφηκε για την πρόσληψη δασκάλου Γεωγραφίας. Πρώτευσε ο Ανδρέας Μαυρομμάτης και τον Οκτώβριο του ίδιου έτους ενημέρωσε τους αρμοδίους

ότι θα δίδασκε την ύλη που αναφέρεται εδώ.¹

Α'. Στερεά Γεωμετρία

Περί καθέτων και πλαγίων εις εν επίπεδον. Περί παραλληλισμού εις το διάστημα. Περί διέδρων και πολυέδρων γωνιών. Γενικά ιδιότητες των πολυέδρων. Καταμέτρησις των πολυέδρων. Περί ομοιότητος των πολυέδρων. Γενικά ιδιότητες της σφαιρας. Καταμέτρησις των σφαιρικών πολυγώνων. Περί κανονικών πολυέδρων. Καταμέτρησις των τριών στρογγύλων σωματών

Β'. Άλγεβρα

Περί αλγεβρικού υπολογισμού. Εξισώσεις και προβλήματα του α' βαθμού με ισαρίθμους αγνώστους. Απροσδιόριστος ανάλυσις α' βαθμού. Περί του τετραγώνου και της τετραγωνικής ρίζης των αλγεβρικών ποσοτήτων. Υπολογισμός των ριζικών του β' βαθμού. Εξισώσεις του β' βαθμού, και ζητήματα εξ αυτών εξαρτώμενα. Περί δυνάμεων και ριζών ει (...). Υπολογισμός των ριζικών και των κλασματικών εκθετών. Προτάσεις περί των αριθμών και περί ασυμμέτρων ποσοτήτων. Περί προόδων. Περί συνεχών κλασμάτων. Θεωρία των λογαρίθμων και ζητήματα ανατοκισμού.

Γ'. Επίπεδος Τριγωνομετρία

Γνώσεις προοιμιώδεις. Θεωρήματα και τύποι αναφερόμενοι εις τας τριγωνομετρικάς γραμμιάς. Προσδιορίσις του ημιτόνου και συνημιτόνου ενός τόξου (...) του τόξου. Κατασκευή και χρήσις των τριγωνομετρικών πινάκων. Λύσις των ευθυγράμμων τριγώνων.

1. Η κίνηση αυτή του Μαυρομμάτη δείχνει ότι δεν διδασκόταν σε όλα τα ομοειδή σχολεία της επικράτειας η ίδια ακριβώς ύλη και αυτό μάλλον συνέβαινε και σε άλλα μαθήματα. Η κατάρτιση και οι γενικότερες ικανότητες του διδάσκοντος φαίνεται ότι καθόριζαν σε κάποιο (ίσως σημαντικό) βαθμό τη διδασκόμενη ύλη και το επίπεδό της.

Πηγές

Α΄ Αρχαικές (δημοσιευμένες)

Έφημερίς του Ένωμένου Κράτους των Ίονικῶν Νήσων / Gazzetta degli Stati Uniti delle Isole Jonie (συμπεριλαμβανομένων των μεταγενέστερων παραλλαγών του τίτλου)

Αρ. φύλλου: 103/1832, 154/1833, 365/1837, 455/1839, 466/1840, 476/1840, 480/1840, 569/1841, 599/1842, 675/1843, 8/1844, 28/1844, 194/1848, 6/1849, 213/1857, 335/1858, 465/1860.

Κανονισμός τῶν Προκαταρκτικῶν καὶ Δευτερευόντων Δημοσίων Σχολείων τοῦ Κράτους καὶ τῶν Ἰδιαιτέρων, Κερκύρα, ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τῆς Κυβερνήσεως, 1842

Ἐκθεσις περὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως παραγγελομένη τῷ Ἄρχοντι ὑπὸ τοῦ 54ου ἄρθρου τοῦ Κ΄ Νό-

μου τοῦ ἑνδεκάτου Κοινοβουλίου, τυπογραφεῖον ΕΡ-ΜΗΣ, ἐν Κερκύρα 1859. [Συντάκτης ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης].

Τὰ κυριώτερα τῆς περὶ Παιδείας ἐπισήμου τοῦ Ἄρχοντος Ἀλληλογραφίας πρὸς τὴν ἐκλαμπροτάτην Γερουσίαν, Μέρος Α΄, ἐν τῷ Τυπογραφείῳ τῆς Κυβερνήσεως, Κερκύρα 1859. [Περιέχει τμήματα τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Ἀνδρέα Μουστοξύδη ἀπὸ τα τέλη Οκτωβρίου 1857 μέχρι καὶ τὸν Ιούλιο τοῦ 1859].

Ἐκθεσις Περὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καθυποβληθεῖσα τῇ Εὐγενεστάτῃ Βουλῇ τοῦ Δωδεκάτου Κοινοβουλίου κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς Σύνοδον (1-5-1862), Τυπογραφεῖον Ἑρμῆς, ἐν Κερκύρα 1862. [Συντάκτης ὁ Ι.Ν. Οικονομίδης].

Ἐκθεσις τῆς ἐπὶ τῆς Παιδείας Ἐπιτροπῆς [Βουλευτῶν], τῇ 8 Ἀπριλίου 1862, Κερκύρα, ἐν τῷ Τυπογραφείῳ τῆς Κυβερνήσεως.

Βιβλιογραφία

- Αλιπράντης Δ. Παναγής, «Η Σχολή του Νεόφυτου Βάμβα στο Αργοστόλι (1822-1825)», στο Ηλίας Τουμασάτος (επιμ.), *Πρακτικά του ΙΔ' Διεθνούς Πανιωνίου Συνεδρίου*, Αργοστόλι 21-25 Μαΐου 2018, τ. ΙΙ, Εταιρεία Κεφαλληνιακών Ιστορικών Ερευνών, Αργοστόλι 2019, σ. 559-567.
- Αντωνίου Δαυίδ, *Τα Προγράμματα της Μέσης Εκπαίδευσης (1833-1929)*, τ. Γ, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς -17-, Αθήνα 1989.
- Δεμπόνος Αγγελο-Διονύσης, «Η παιδεία στην Κεφαλονιά τα χρόνια της Αγγλοκρατίας», *Παρουσιάζει ΚΔ' (1982)*, σ. 246-295.
- Ζούμπος Γιώργος, *Τα Μαθηματικά στην Ιόνιο Ακαδημία (1824-1864)*, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Τμήμα Ιστορίας Ιονίου Πανεπιστημίου, Κέρκυρα 2004.
- Θεοτόκης Μ. Σπυρίδων, «Περί τῆς Ἑκπαιδύσεως ἐν Ἑπτανήσῳ (1453-1864)», *Κερκυραϊκά Χρονικά* 5 (1956), σ. 9-142.
- Ιδρωμένος Ανδρέας Μ., «Η πρώτη δημοσία σχολή εν Κερκύρα (1805-1824)», *Παρουσιάζει ΙΓ' (1890)*, σ. 270-280.
- Κάντας Γ. Σπύρος, «Η συμβολή του Ιεροσπουδαστηρίου Κερκύρας στην επάνδρωση των σχολείων», στο: Δημήτρης Κονιδάρης (επιμ.), *Πρακτικά του Ι' Διεθνούς Πανιωνίου Συνεδρίου*, Κέρκυρα 30 Απριλίου - 4 Μαΐου 2014, τ. VI, *Κερκυραϊκά Χρονικά* ΙΓ' (2018), Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών, σ. 459-470.
- Κουρκουμέλης Ν. Κ., *Η εκπαίδευση στην Κέρκυρα κατά τη διάρκεια της Βρετανικής Προστασίας (1816-1864)*, διδακτορική διατριβή, εκδ. Σύλλογος προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων, Αθήνα 2002.
- Κουρκουμέλης Ν. Κ., «Εκπαιδευτικά της νήσου Ζακύνθου», *Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων «Δωδώνη»*, τ. ΛΔ' (2005), Ιστορία και Αρχαιολογία, Α' Μέρος, 1800-1836, σ. 107-163 και τ. ΛΕ' (2006), Β' Μέρος, 1836-1864, σ. 179-233.
- Μοσχονά Παναγιώτα, «Η εκπαίδευση στην Κεφαλονιά το πρώτο μισό του 19ου αι.», *Κεφαλληνιακά Χρονικά*, 8 (1999), σ. 305-320.
- Πανδή-Αγαθοκλή Βάννα, «Παρουσίαση του βιβλίου 'Κατήχησις γεωπονικής Χημείας και Γεωλογίας' [μετάφραση Ροβέρτου Πελεκάση]», *Χημικά Χρονικά* 4 (2016), σ. 11-13.
- Ροντογιάννης Π. Γ., *Η εκπαίδευση στη Λευκάδα, 1613-1950*, Αθήνα 1994.
- Σκλαβενίτης Ε. Τριαντάφυλλος, «Αντώνιος Φατσέας (1821-1872): οι ιδεολογικές του αναζητήσεις», στο: *Ζητήματα Ιστορίας των νεοελληνικών γραμμάτων*, Θεσσαλονίκη 10-12 Μαΐου 1990, αφιέρωμα στον Κ.Θ. Δημαρά, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλολογίας, Τομέας Μεσαιωνικών και Νέων Ελληνικών, Παρατηρητής 1994, σ. 161-170.
- Τσερές Σ. Δημήτριος, *Η Μέση Εκπαίδευση στη Λευκάδα*, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (Ε.Ι.Ε.), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 2007.
- Τσιτσέλης Α. Ηλίας, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα, συμβολαί εις την Ιστορίαν και Λαογραφίαν της Νήσου Κεφαλληνίας*, τόμος Α', Τύποις Παρασκευά Λεώνη, εν Αθήναις 1904.